

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ* 1–4 КЛАСИ

*Р. Шмагало (керівник творчого колективу),
Ж. Марчук, І. Вачкова, О. Чорний, М. Гнатюк*

3 КЛАС

У МАЙСТЕРНЯХ ХУДОЖНИКІВ

35 годин (1 година на тиждень), з них 3 години — резервний час

У 1–2-му класах учні ознайомилися з творами живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва та архітектури. Тому засвоєння програми 3-го класу передбачає актуалізацію раніше набутих знань, їхнє поглиблення та розширення завдяки уявним подорожам до майстерень митців і перевтілення учнів на художників-графіків, живописців; скульпторів тощо. Це дозволяє органічно продовжити формування художньої компетентності учнів щодо основ образотворчої грамоти.

Новим у навчальному матеріалі програми є ознайомлення (на пропедевтичному рівні) із основними жанрами образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, анімалістичний жанр) та з роботою художника в театрі.

Крім того, програмою передбачено ознайомлення зі специфікою роботи з графічними, живописними та іншими матеріалами й техніками; збагачення засобів композиційної організації площини, ускладнення палітри кольорів.

Зміст навчального матеріалу

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Тема 1. У майстернях графіка та живописця (8 годин)

❖ Бесіда «В гостях у художників». Матеріали, інструменти та обладнання художника-графіка. Закріплення знань про графічні техніки.

❖ Вибір засобів виразності графіки для передавання характеру форми та поверхні зображуваних об'єктів та предметів.

❖ Елементарне поняття про ритм. Передавання руху в природі графічними засобами. Значення кольору в графічних творах.

❖ Матеріали, інструменти та обладнання художника-живописця. Закріплення знань з основ кольорознавства (основні та похідні кольори, кольоровий спектр).

❖ Поглиблення знань про колір як засіб вираження характеру й настрою. Кольорові контрасти.

❖ Споріднені кольори, гармонія споріднених кольорів. Кольорові відтінки, нюанси.

❖ Свідомий вибір колірною вирішення. Технічні прийоми роботи гуашевими фарбами.

❖ Технічні прийоми роботи акварельними фарбами. Акварель «по-мокрому». Виконання швидких колірних замальовок асоціативного характеру.

Учень / учениця:

милується та виражає емоційне ставлення (мімікою, мовленнєвими й образотворчими засобами):

до краси навколишнього світу та природи, відображеної у творах графіки й живопису;

розпізнає:

графічні та живописні твори;

має елементарне уявлення про:

ритм як засіб виразності;

споріднені кольори, кольорові контрасти та нюанси;

особливості роботи акварельними фарбами технікою «по мокрому»;

знає та називає:

головні виражальні засоби графіки та живопису;

основні матеріали й інструменти художника-графіка та живописця;

розуміє та пояснює:

значення кольору в графічних творах;

вибір колірною вирішення у творах живопису;

уміє:

використовувати графічні та живописні матеріали й інструменти для виконання практичного завдання;

* Продовження. Початок див.: «Мистецтво та освіта», 2012, № 1, с. 8–13; № 2, с. 6–9.

Орієнтовні тематичні завдання (на вибір):

«Королівство Графіки», «Які бувають дерева?» (радісне, сумне, сердите, хворе, старе та ін.), «Вітер з гаєм розмовляє», «Розбурхане море», «Птахи відлітають», «Дарунки осені», «Серед поля мак розцвів», «Дзвінкоголосий півник», «Сонячні квіти», «Осінь золотиста барвами горить», «Схід сонця», «Вечір на сопілці грає», «Дощовий день» тощо.

Матеріали та техніка виконання (на вибір):

прості й кольорові олівці, кулькові, гелеві ручки, воскові крейди, фломастери, коректор, гуашеві й акварельні фарби, пастель, кольоровий папір чи картон тощо. Гризайль, акварель «по мокрому», монотипія з графічним доопрацюванням, інші графічні, живописні та змішані техніки.

передавати рух у природі (вітер, хвилі) графічними засобами;

користуватися палітрою;

утворювати відповідно до задуму відтінки кольорів шляхом змішування фарб;

передавати глибину простору шляхом загороджування об'єктів другого плану об'єктами першого плану;

раціонально організовувати робоче місце та прибирати його;

дотримується:

правил техніки безпеки при створенні графічних і живописних творів.

Тема 2. У майстернях скульптора, архітектора й народних майстрів (7 годин)

❖ Матеріали, інструменти та обладнання художника-скульптора. Передача основної форми будови тварин у простих позах.

❖ Виразальні можливості об'ємної та рельєфної форми. Відтворення фактури зображуваної поверхні.

❖ Матеріали, інструменти й обладнання художника-архітектора. Види архітектури.

❖ Порівняння форм, розмірів, пропорцій споруд. Створення різних за формою та характером будівель.

❖ Матеріали, інструменти та обладнання народних майстрів. Основні види декоративно-прикладного мистецтва.

❖ Основні види гончарного посуду, різноманітність форм. Узгодженість декору з формою.

❖ Актуалізація знань про елементарну трансформацію паперу. Формування художньо-конструктивних навичок роботи в техніці паперопластики.

Орієнтовні тематичні завдання (на вибір):

«Динозаври», «Африканські звірі», «Запишався наш павич», «Гарна хатка», «Палац Снігової королеви», «Смарагдове місто», ескіз вишивки на папері в клітинку, «Найкращий виріб гончара» (гличик, декоративна тарілка), «Куманець», «Бородатий Морозенко», «Новорічний сувенір», «Різдвяний янгол», «Готуємось до свята» (групова та колективна форма роботи) тощо.

Матеріали та техніка виконання (на вибір):

Пластилін, глина, солоне тісто, картонна основа (для роботи у рельєфі), гуаш, акварель, олівці, фломастери, кулькові та гелеві ручки; білий, кольоровий папір чи картон, папір у клітинку, нитки, тканина, фольга, картонні коробочки, різні підручні матеріали тощо. Ліплення, аплікація (з подальшим доопрацюванням фломастером, кульковою ручкою), колаж, об'ємно-просторова паперопластика (на основі простих геометричних форм), графічні, живописні та змішані техніки.

Учень / учениця:

милується й виражає емоційне ставлення (образотворчими та мовленнєвими засобами, мімікою) до:

краси творів скульптури й архітектури;

рукотворної краси предметів побуту;

розпізнає:

твори скульптури, архітектури та декоративно-прикладного мистецтва;

знає та називає:

види скульптури (кругла й рельєф; види рельєфу), архітектури, декоративно-прикладного мистецтва (художня кераміка, вишивка, ткацтво, художня обробка металу та дерева, художній розпис, писанкарство);

основні види гончарного посуду (гличик, куманець, горщик, миска);

розуміє і пояснює:

виразальні можливості об'ємної та рельєфної форми в скульптурі;

значення орнаментальних композицій у декоративно-прикладному мистецтві;

має елементарне уявлення про:

творчість скульптора, архітектора, народних майстрів;

уміє:

ліпити пластичним, конструктивним та комбінованим способами;

передавати в практичній роботі основні форми будови тіла тварин, враховуючи їхні пропорції;

узгоджувати декоративне оздоблення з формою предмета;

використовувати елементарні прийоми об'ємної трансформації паперу залежно від задуму;

раціонально організовувати робоче місце та прибирати його;

дотримується:

правил техніки безпеки при створенні скульптурних, архітектурних і декоративно-прикладних творів.

Узагальнення — 1 година

Тема 3. В гостях у художників: пейзажиста, анімаліста, портретиста, майстра натюрморту (9 годин)

❖ Ознайомлення з основними жанрами образотворчого мистецтва (на пропедевтичному рівні).

❖ Види пейзажу. Відтворення плановості розміщення об'єктів у просторі шляхом загороджування.

❖ Передавання глибини простору за допомогою кольору при створенні уявного краєвиду.

❖ Анімалістичний жанр та його особливості. Розвиток навичок у малюванні тварин (звірів, птахів, комах), знання елементарної будови.

❖ Відтворення характерних особливостей силуету тварин у русі.

❖ Портрет у різних видах образотворчого мистецтва.

❖ Актуалізація знань про елементарну будову та основні пропорції фігури людини. Зображення людини в русі.

❖ Натюрморт як жанр образотворчого мистецтва. Особливості виділення головного в композиції.

❖ Відтворення з природи композиції з неживих предметів (квіти у вазі, овочі, фрукти, шкільне приладдя тощо).

Орієнтовні тематичні завдання (на вибір):

«Зимова казка», «Яким буває море?», «Подорож у гори», «Загадкова країна» (групова та колективна форми роботи), «Світ комах», «Снігурі», «Папуга», «Вірні друзі людини», «Портрет казкового персонажа», «Моя мама (бабуся, тато, брат тощо)», «Танцівниця», «Спортсмен», «Натюрморт за уявою», «Вербові котики», «Квітуха гілочка у вазі» тощо.

Матеріали та техніка виконання (на вибір):

гуаш, акварель, пастель, фломастери, воскові крейди, глина, пластилін, солоне тісто, папір білий, кольоровий, тонований тощо. Монотипія, аплікація, колаж (з використанням різнофактурної тканини, кольорових вирізок з поліграфічної продукції), ліплення, паперопластика, графічні, живописні та змішані техніки.

Учень / учениця:

виражає емоційне ставлення (образотворчими й мовленнєвими засобами, мімікою);

до різних за жанрами творів образотворчого мистецтва, застосовуючи найпростіші поняття та терміни;

знає:

основні жанри образотворчого мистецтва:

пейзаж (краєвид), портрет, натюрморт, анімалістичний жанр;

види пейзажу (гірський, лісовий, міський, марина тощо); особливості будови звірів, птахів, комах;

уміє (за допомогою вчителя):

класифікувати твори мистецтва за жанрами;

раціонально заповнювати робочу поверхню аркуша (кольором тла, зображенням фігур та інших елементів композиції);

передавати розміщення об'єктів у просторі шляхом загородження та глибину простору за допомогою кольору при створенні пейзажу й натюрморту;

відтворювати характерні особливості силуетів тварин у русі;

зображати фігуру людини в русі;

виділяти головне в композиції (розміром, розміщенням, кольоровим та тональним контрастом);

свідомо обирає:

матеріали та інструменти, відомі художні техніки для створення роботи відповідного жанру;

лінійну горизонталь відповідно до задуманої композиції при створенні пейзажу;

володіє:

умінням раціонально організовувати робоче місце;

дотримується:

правил безпечного користування матеріалами та інструментами при виконанні практичних вправ і художньо-творчих завдань.

Тема 4. Улюблені сюжети в мистецтві. Художник і театр (8 годин)

❖ Побутові теми у творах мистецтва. Поглиблення умінь у створенні багатофігурної композиції.

❖ Зображення тварин і людей в ілюстраціях до казок. Передача індивідуальної характеристики казкового персонажа.

❖ Ознайомлення з роботою художників у театрі, з елементами театру (декорації, сцена тощо) та їхнім призначенням.

❖ Значення форми, кольору, декору у створенні виразних театральних масок.

❖ Роль театального костюма в розкритті образу театального героя. Узгодження форми (деталей одягу) з декором.

Учень / учениця:

аналізує й інтерпретує (на елементарному рівні та за підтримки вчителя):

живописні й графічні твори на теми побуту;

висловлює елементарні судження про:

ілюстрацію як малюнок до літературного твору; значення терміна «композиція» та роль ескізу

у створенні композиції;

мас елементарне уявлення про:

професію художників у театрі (декоратор, костюмер, гример тощо);

❖ Різновиди ляльок в театрі та мультиплікації.
Конструювання лялькового персонажа.

❖ Використання простої шрифтової композиції під час створення ескізу театральної афіші.

❖ Передавання святкового настрою за допомогою кольору та декору в тематичній композиції.

Орієнтовні тематичні завдання (на вибір):

«Веселе свято», «Спортивні ігри», «Чудесний хор», ілюстрації до казок («Кіт у чоботях», «Дюймовочка», «Івасик-Телесик» тощо), «Образ дитячого театру», «Театральна маска», «Костюм для театрального героя», «Костюм до образу Квітки», «Персонаж лялькового театру», «Пальцева голівка», «Афіша до дитячої вистави», «На арені цирку (клоуни, жонглери, дресирувальники, фокусники, акробати)» (індивідуальна, групова та колективна форми роботи) тощо.

Матеріали та техніка виконання (на вибір):

гуаш, акварель, олівці, фломастери, кулькові та гелеві ручки, воскові крейди, пастель, пластилін, солоне тісто; білий, кольоровий папір, картон, підручні матеріали тощо.

Аплікація, колаж (з використанням тканини, кольорових вірізок з поліграфічної продукції), ліплення, об'ємна паперопластика (на основі простих геометричних тіл), графічні, живописні та змішані техніки.

оздоблення одягу (театрального, національного та ін.) декором (вишивкою, аплікацією тощо);

уміє (на елементарному рівні та за допомогою вчителя):
створювати багатофігурну композицію;

виділяти головне в композиції (розміром, розміщенням, кольором, контрастом);

передавати образність, характер маски засобами паперопластики;

передавати індивідуальні характеристики героїв казок через особливості зовнішніх ознак та одягу;

створювати на основі елементарних прийомів трансформації паперу напівоб'ємні декоративні образи-маски (за умови поетапного керівництва вчителя);

узгоджувати просту шрифтову композицію з малюнком; передавати святковий настрій у тематичній композиції за допомогою кольору та декору;

дотримується:

правил безпечного користування художніми матеріалами та інструментами, ножицями, клеєм;

володіє:

навичками раціональної організації робочого місця; елементарними навичками роботи в колективі.

Узагальнення — 2 години

(Далі буде).

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

СВІТЛА І ЩЕДРА МУДРІСТЬ УЧИТЕЛЯ* (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТАМАРИ ЦВЕЛИХ)

Тамара Іванівна Цвелих була не просто візцевим науковим керівником, а рідною, дуже близькою і дорогою мені людиною.

Наша перша зустріч відбулася на початку 70-х років під час семінару в УНДІП. Це було після трагічної смерті моєї матері, й Тамара Іванівна знайшла щирі, сердечні слова співчуття. Потім запропонувала писати дисертацію з проблем естетичного виховання сільських школярів. Це й стало в майбутньому темою моєї кандидатської дисертації. Саме за її допомогою я написала кандидатську дисертацію, а потім монографію «Естетичне виховання в сільській школі».

На все життя мені запам'ятались наші спільні поїздки на наукові конференції в Тбілісі та Єреван. Ми багато спілкувалися, жили в одному номері. У нас виробилися дуже близькі погляди на низку естетичних та педагогічних проблем, що хвилювали тоді людей.

Познайомилась також з її чоловіком, Анатолієм Іллічем Костенком, відомим письменником, автором книги «Леся

Українка» з серії «ЖЗЛ». Це була дуже інтелегентна, ерудована людина. Він багато розповідав про поїздку на Кос-Арал – місцями заслання Т. Шевченка.

Саме Тамарі Іванівні я завдячую своїм становленням як ученої: почавши з посади завідувачки кабінету естетичного виховання Рівненського обласного інституту удосконалення вчителів, стала науковим працівником, автором низки друкованих робіт; здобула наукове звання професора; викладала в Рівненському, Ізмаїльському педагогічних інститутах, а зараз – у Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К. Ушинського.

І хоч де б я працювала, де б жила, завжди пам'ятаю світлу, чуйну, талановиту людину, мою наукову матір Тамару Іванівну Цвелих.

Ніна Кавалерова,
професор Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Ушинського

* Продовження на стор. 15, 60–62.